

ಪೌರತ್ವದ ವಿವಿಧ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳು | ಬೋಧಿಸಬೇಕಾಗಿರುವುದು ಯಾವುದನ್ನು?

ಅಮ್ಮನ್ ಮದನ್

ಪೌರತ್ವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಿಕ್ಷಣದ ವಿಷಯವನ್ನು ಹಾಗು ಗೊತ್ತುಗುರಿಗಳು ಏನಿರಬೇಕು? ಇದು ಸರಳವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಯಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಹಲವಾರು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸಬಹುದು. ಸಾಧ್ಯವಿರುವ ಅನೇಕ ನಿಲುವು, ಧೋರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮತವಿಲ್ಲದಿರಬಹುದು. ಇದೊಂದು ಅಪಾಯಕಾರಿ ಪ್ರಶ್ನೆಯೂ ಹೌದು. ಆದರೆ ಶಾಲೆಗಳು ಹಾಗು ಶಿಕ್ಷಕರು ನಮ್ಮ ಇಂದಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿರಬೇಕು. ತಮ್ಮ ವಿವಿಧಾಂಶಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾದುದನ್ನೇನಾದರೂ ಕಲಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಬಯಸಿದಲ್ಲಿ ಅವರು ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಎತ್ತದೇ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲ.

ಮೊದಲಿಗೆ, ಪೌರತ್ವವನ್ನು ಹೇಗೆ ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಸಮಸ್ಯೆ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತದೆ. ನಾವು ರಾಜ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯ (State) ಜೊತೆಗೆ ಹೇಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ, ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಸರ್ಕಾರವು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಲು ಮಕ್ಕಳು ಹೇಗೆ ಕಲಿಯಬೇಕು ಎಂದಿದ್ದಾಗ ಅದು ಹೇಗಿರುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವಂತಹ ಪೌರತ್ವದ ಸಂಕುಚಿತ ನೋಟದ ಮೇಲಷ್ಟೇ ಗಮನವನ್ನು ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಬೇಕೇ ಅಥವಾ ಕೇವಲ ಸರ್ಕಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲೊಂದೇ ಅಲ್ಲ, ಒಟ್ಟಾರೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಬದುಕಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಾವು ಹೇಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಎನ್ನುವ ವಿಶಾಲ ನೋಟ ನಮ್ಮದಾಗಬೇಕೇ? ಅಂದರೆ ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಸ್ಥಳೀಯ ನಿವಾಸಿಗಳ ಕ್ಷೇಮಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸಂಘದಲ್ಲಿ, ರಸ್ತೆಗಳಲ್ಲಿ, ಜಾಗತಿಕ ತಾಪಮಾನ ಏರಿಕೆ, ಕೋಮುಸೌಹಾರ್ದ ಮುಂತಾದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ನಮ್ಮ ನಡೆ ಹೇಗಿರಬೇಕು? ಪೌರತ್ವ ಕುರಿತಾದ ಈ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವು ಕೇವಲ ಸರ್ಕಾರದೊಂದಿಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು-ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿಶಾಲವಾದದ್ದು. ಇಂದು ಶಿಕ್ಷಣ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜನರನ್ನು ಒತ್ತಾಯಿಸಿ ಕೇಳಿದರೆ, ಬಹುಶಃ ಪೌರತ್ವವನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಹಿರಿದಾದ ಹಾಗು ವಿಶಾಲವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಆವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಬಯಸುತ್ತಾರೆಯೋ. ಏನೇ ಆದರೂ ಮಕ್ಕಳು ಸಕ್ರಿಯರಾಗಿರಲು ಹಾಗು ಸ್ಥಳೀಯ ಸಮುದಾಯದ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯುತ ಸದಸ್ಯರಾಗಿರಲು ಕಲಿಯಲೇಬೇಕು. ಅಂದ ಹಾಗೆ ಆ ಸಮುದಾಯವು ಕೇವಲ ಪಂಚಾಯತಿ ಅಥವಾ ನಗರ ಸಭೆಯಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೊಂದು ಸರಳ ಆಯ್ಕೆಯಾದರೂ ಇರುವ ಇನ್ನಿತರ ಆಯ್ಕೆಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಕ್ಷಿಪ್ರಕರವಾದವುಗಳು. ಈ ಲೇಖನವು ಎರಡು ದಶಕಗಳ ಹಿಂದೆ ಮಧ್ಯಭಾರತದ ತಾಲ್ಲೂಕೊಂದರಲ್ಲಿ ನಾನು ನೋಡಿದೆ, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವರ್ತಿಸಬೇಕು, ಯಾವ ನಡವಳಿಗಳು ಇಂದಿಗೂ ನಮಗೆ, ಕಿರಿಕಿರಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಕೆಲವು ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಾಭಾಸದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕುರಿತಾಗಿದೆ (ಮದನ್ 2003, 2005). ಆಗ ನಾನು ಏಕಲವ್ಯ ಸಂಸ್ಥೆಯೊಡನೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆ. ಹೋಶಂಗಾಬಾದ್ ಎಂಬ ಚಿಕ್ಕಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಮೂರು ವರ್ಷ ನೆಲೆಸಿದ್ದೆ. ಇದು ಪಟ್ಟಣ ಹಾಗು ಅದರ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಮೂರು ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೌರಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಜನಾಂಗೀಯ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಒಂದೊಂದು ಗ್ರಂಥಾಲಯವನ್ನು ನಡೆಸಲು ನೆಲೆಯೂ ಆಯಿತು. ಇದರಿಂದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಬದುಕನ್ನು

ಕುರಿತಂತೆ ಬಳಸಬಹುದಾದ ವಿವಿಧ ಸಂಭಾವ್ಯ ಹಾದಿಗಳ ನಡುವೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಭಿನ್ನತೆ, ಅಂತರವಿದೆ ಎನ್ನುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿತು. ಅದೇ ರೀತಿ, ಯಾವ ತರಹದ ಪೌರತ್ವವನ್ನು ಶಾಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಲಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲೆಯೂ ಅನುಸರಿಸಬಹುದಾದ ವಿವಿಧ ಮಾರ್ಗಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಅನುಸರಿಸುವ ಮಾರ್ಗವೊಂದನ್ನು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ವೈಚಾರಿಕ ಹಾಗು ಸಮಾನತಾವಾದಿ ಸಂವಿಧಾನ

ಪೌರತ್ವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ವಿಭಜನೆಯ ಒಂದು ಕಡೆ, ಜಿ.ಆರ್.ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅವರ ನೇತೃತ್ವದ ಸಮಿತಿಯಿಂದ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಾರತೀಯ ಸಂವಿಧಾನವಿದೆ. ಇದು ಕೇವಲ ವಸಾಹತೋತ್ತರ ಭಾರತೀಯ ರಾಜ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿರುವ ಚೌಕಟ್ಟನ್ನು ಮಾತ್ರ ನೀಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ನಮ್ಮ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮವು ತರಲು ಬಯಸಿದ್ದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ವರ್ತನೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಂಹಿತೆಯ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಮಾದರಿಯೂ ಆಗಿದೆ. ಸಂವಿಧಾನದ ಅಡಿಗಲ್ಲಾಗಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಹಾಗು ಮೌಲ್ಯಗಳು ಹಲವಾರು ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ, ಸರ್ಕಾರೇತರ ಸಂಘ-ಸಂಸ್ಥೆಗಳ, ಸರ್ಕಾರದ ಹಾಗು ಖಾಸಗಿ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳನ್ನು ಪ್ರಭಾವಿಸಿವೆ. ಇದರ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಮಾನವರೂ ಸಮಾನರು ಹಾಗು ಆಳದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಒಂದೇ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಬೇಕು ಎಂಬ ಆಲೋಚನೆಯಿದೆ. ಸಮಾನತೆಯ ಈ ಚಿಂತನೆಯು ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಪ್ರಜಾತಂತ್ರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಿಂದ ಹೇಗೋ, ಹಾಗೇ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ಭಾಗಗಳಿಂದ, ಇಸ್ಲಾಂ, ಸಿಖ್, ಬೌದ್ಧಪಂಥಗಳಿಂದ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರ ಪ್ರಬಲ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪ್ರಭಾವಗಳಿಂದಲೂ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಈ ದೇಶದ ಜನರೆಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ, ಧರ್ಮ-ಜಾತಿ-ಅಂಗ ಮುಂತಾದ ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ನಿಗದಿತವಾದ ಅವರ ಗುರುತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಿಜಕ್ಕೂ ಮುಖ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಸಾರುತ್ತದೆ.

ಸರ್ಕಾರವು ಹಳ್ಳಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಆರೋಗ್ಯ ಕೇಂದ್ರವೊಂದನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದಾಗ ಅದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಎಂದಾಗಿರುತ್ತದೆ ಹಾಗು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಾಮಾಜಿಕ ಗುರುತಿನ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ರೀತಿಯ ತಾರತಮ್ಯವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆರೋಗ್ಯ ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಾಗಿ ಬರುವ ಜನರ ಜಾತಿ-ಧರ್ಮ-ಅಂಗಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಬಾರದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ದುರ್ಬಲರಿಗೆ ಅನುಕೂಲಕರವಾಗುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಕಾರಾತ್ಮಕ ತಾರತಮ್ಯದ ಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಪ್ಪಬಹುದಾಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ, ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ, ಸರ್ಕಾರವು ಕೈಪಂಪುಗಳನ್ನು ಹಾಕುವಾಗ, ಈ ಮೊದಲೇ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕೈಪಂಪುಗಳಲ್ಲವೋ ಆ ಮೊಹಲ್ಲಾಗಳಲ್ಲಿ (ಜೀಡಿ) ಅಳವಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಆದೇಶಿಸಬಹುದು. ಆ ಆದೇಶಗಳು ಮುಂದುವರಿದು, ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿ (SC) ಮತ್ತು ಪರಿಶಿಷ್ಟ.

ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಹಾಗೂ ದೂರದ ಒಳನಾಡುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಾರತೀಯ ರಾಜ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಪಡೆದ ಪ್ರವೇಶದಿಂದಾಗಿ ಹೋಶಂಗಾಬಾದ್ ಸೇರಿದಂತೆ ಹಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ವೈಚಾರಿಕತೆ ಹಾಗೂ ಸಮಾನತೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ದೊಡ್ಡ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿದೆ. ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ಹಲವೆಡೆ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಸಮಾನತೆಯು ಬೆಳೆಯಲು ಇವು ಕಾರಣವಾಗಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನೂ ನೋಡಬಹುದು. ಆದರೆ ನಾನೀಗ ಸದ್ಯಕ್ಕೆ ಆ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಬದಿಗಿಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಜಾತಿ ಮತ್ತು ಅಂಗ ಅಸಮಾನತೆಗಳು ಆಳವಾಗಿ ಬೇರೂರಿರುವ ಇಂತಹ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ, ಮಾರುಕಟ್ಟೆ ಮತ್ತು ರಾಜ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಂಬಂಧವಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ಆಲೋಚನಾ ವಿಧಾನವನ್ನು ಹೆಚ್ಚುಹೆಚ್ಚು ಉತ್ತೇಜಿಸುವಲ್ಲಿ ಬಹುಮುಖ್ಯವಾದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎನ್ನುವುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶವಾಗಿದೆ. ಅವು ಬೆಳೆದಂತೆ, ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರುವ ಅಸಮಾನತೆಯಿಂದಾಗಿ ಆಗಾಗ ರಾಜಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂದರ್ಭವಿದ್ದರೂ ತರ್ಕ ಮತ್ತು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕತೆಯ ಮನೋ-ಭಾವಗಳು ವಿಸ್ತಾರಗೊಂಡಿವೆ. ನಮ್ಮ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ವ್ಯಾಪಕ ಸ್ವರೂಪದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾಗುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದಾಗ ಪೌರತ್ವವನ್ನು ಕಲಿಸುವುದರ ಅರ್ಥ, ನಮ್ಮ ಸಂವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಪಡೆದಿರುವ ಸಮಾನತೆ, ತರ್ಕಬದ್ಧತೆ, ಸಾರ್ವತ್ರಿಕತೆ, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಕಲಿಸುವುದು ಎಂದೇ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಸಮಾನತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಬಲ್ಯ

ಸಂವಿಧಾನ ಮತ್ತು ಮಾನವರೆಲ್ಲರ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಸಾರಿದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ ಹಾಗೂ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ, ತಿರಸ್ಕರಿಸುವ ಒಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ವಾಸ್ತವದ ನಡುವೆ ಸಂಘರ್ಷವಿದೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ನಾನು ಹೋಶಂಗಾಬಾದ್-ನಲ್ಲದ್ದಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಪ್ರಬಲವಾಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ಅಂತರ್ಜಾತೀಯ ವಿವಾಹಗಳು ವಿರಳವಾಗಿದ್ದವು. ಜಾತಿಪದ್ಧತಿಯು ಅಸಮಾನತೆಯ ಮೂಲತತ್ವದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಸಮಾನತೆಯ ಮೇಲಲ್ಲ. ವಿವಿಧ ಸಾಮಾಜಿಕ ಗುಂಪುಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ನೀತಿ ನಿಯಮಗಳಿರಬೇಕು, ಅದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅದರ ನಂಬಿಕೆ. ಜಾತಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಜನರು ಇತರರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗೌರವ ಹಾಗೂ ಸಂಪನ್ಮೂಲಗಳಿಗೆ ಅರ್ಹರು ಎಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ವರದಿಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬದಲಾವಣೆಯೇನೂ ಆಗಿಲ್ಲ.

ಮೇಲಿನ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿರುವ ಜಾತಿಗಳು ತಮ್ಮದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಜಾತಿಯೆಂದು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ನಂಬುತ್ತವೆ. ಕೃಷಿಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅವರು ದೊಡ್ಡ ಜಮೀನ್ದಾರರೂ ಆಗಿರುವುದು ಅವರ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ಪುಷ್ಟೀಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆದವರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಗರಾದ್ದರಿಂದ ಸರ್ಕಾರಿ ಉದ್ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡದು. ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ವ್ಯಾಪಾರ ವಹಿವಾಟುಗಳ ನಿಯಂತ್ರಣ ಹಾಗೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ರಾಜಕೀಯ ಹುದ್ದೆಗಳೂ ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿದ್ದವು. ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಟುಂಬದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬರು ಸ್ಥಳೀಯ ಸಂಸದರಾಗಿದ್ದರು, ಮತ್ತೊಬ್ಬರು ಮಾಜಿ ಶಾಸಕರಾಗಿದ್ದರು, ಮೂರನೆಯವರು ಜಿಲ್ಲಾ ಪರಿಷತ್‌ನ ಮುಖ್ಯಸ್ಥರಾಗಿದ್ದರು ಹಾಗೂ ನಾಲ್ಕನೆಯವರು ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ ಸರ್ಕಾರದ ಪ್ರಧಾನ ಕಾರ್ಯದರ್ಶಿಯಾಗಿದ್ದರು. ಸಾವಿರಾರು ಎಕರೆಗೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭೂಮಿಯು ಈ ಕುಟುಂಬದ ಮಾಲೀಕತ್ವದಲ್ಲತ್ತು. ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಅಧಿಕಾರವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಪುರುಷಪ್ರಧಾನವಾಗಿದ್ದು

ಅಧಿಕಾರಿ ಹುದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳತೊಡಗಿದ್ದ ಕೆಲವೇ ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ರೂಢಿಯಂತೆ ಮೂದಲಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆಳಹಂತದಲ್ಲಿದ್ದ ಇತರ ಹಿಂದುಗಳ ವರ್ಗಗಳು (OBCs) ನಿಧಾನವಾಗಿ ಮೇಲೇರಲು ಮತ್ತು ತಮ್ಮ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರಾಜಕೀಯ ಬಲವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸತೊಡಗಿದವು. ಆದರೆ ಬಲವಾಗಿ ಬೇರೂರಿದ್ದ ಮೇಲ್ಜಾತಿಗಳನ್ನು ಅವರು ಎದುರಿಸಬೇಕಿತ್ತು.

ಜಾತಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದುಕಿನ ಹಲವಾರು ಆಯಾಮಗಳನ್ನು ತಲುಪಿಯಾಗಿದೆ. ವಾಂಸಾಹಾರ ಸೇವನೆಯನ್ನು ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ತುಚ್ಛೀಕರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಪರಿಚಿತರನ್ನು ಭೇಟಿಯಾದಾಗ ಮೊದಲು ಅವರ ಜಾತಿ ಯಾವುದೆಂದು (ಅವರ ಉಪನಾಮ, ಸೂಚಿಸದೇ ಇದ್ದಲ್ಲಿ) ವಿಚಾರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ 'ಮೇಲ್ಜಾತಿ'ಯ ಜನರು ವಾಸಿಸುವ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವರು ಮತ್ತು ಮುಸ್ಲಿಮರಿಗೆ ಮನೆಯು ಬಾಡಿಗೆಗೆ ಸಿಗುವುದು ತುಂಬಾ ಕಷ್ಟವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಜಾತಿಪದ್ಧತಿ ಮತ್ತು ವರ್ಗವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಬಲಗಳು ಸಂವಿಧಾನದ ಸತ್ವವನ್ನೇ ಹೊಸಕಿಹಾಕಿದ್ದವು. ತನ್ನ ಮೇಲ್ಜಾತಿ-ಕಾರಿಗಳಿಗೆ ತಲೆಬಾಗುವುದು ಹಾಗೂ ಕೆಳಗಿನ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಮೇಲೆ ದರ್ಪತೋರಿಸುವುದು, ಸ್ವಸಮರ್ಥನೆಯಲ್ಲಿ ಬೀಗುವುದು ಇತ್ಯಾದಿಗಳೇ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಬದುಕಿನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಾಗಿತ್ತು.

ಜಾತಿ, ಸಂಪತ್ತು, ವೃತ್ತಿ ಅಥವಾ ಉದ್ಯೋಗಗಳು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ರಚನೆಯ ಮೇಲೆ ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ರಾಜಕಾರಣಗಳು ನಿಂತಿದ್ದವು. ಸರ್ಕಾರಿ ಉದ್ಯೋಗಗಳನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಜಿಲ್ಲಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಕಚೇರಿಯ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ತಲೆಬಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ರಾಜಕಾರಣಿಗಳು ಹಾಗೂ ಗುತ್ತಿಗೆದಾರರ ಗುಂಪೊಂದು ತನಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಸೂಕ್ತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಸ್ಥಳೀಯ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರದ ಉದ್ಯೋಗಿಗಳು ಅವರೊಂದಿಗೆ ನಿಕಟವಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಸಂವಿಧಾನದ ಆದರ್ಶಗಳು ಪ್ರಸ್ತುತವೇ ಇರದಂತೆ ಮನುಷ್ಯ ಹೋಗಿದ್ದವು. ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಕೈವಶಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ದಿನೆಯಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ಹೆಜ್ಜೆಯಾಗಬಲ್ಲದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಜನರು ರಾಜ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯೊಳಗೆ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು ಅಥವಾ ಅದರೊಂದಿಗೆ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲು ಬಯಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಮಾನತೆ, ನ್ಯಾಯ ಅಥವಾ ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತ ಸೇವೆಯನ್ನು ನೀಡಲು ಎಂದೆಲ್ಲ ಬದಲಿಗೆ, ಒಮ್ಮೆ ಸರ್ಕಾರಿ ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಾದ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು 'ಲಭುವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಜನ ಅಪೇಕ್ಷೆಪಡುತ್ತಾರಲ್ಲದೆ, ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ತರಲು ಮತ್ತು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಒದಗಿಸಲು ಇರುವ ಮಾರ್ಗ ಎಂಬ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು ಇಷ್ಟಪಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳಿಗೆ ಅಂಗ, ಜಾತಿ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಪರ್ಕ ಜಾಲಗಳೇ ಆಧಾರವಾಗಿದ್ದವು. ಯಾರಿಗಾದರೂ ಕೆಲಸವಾಗಬೇಕಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಪರ್ಕ ಜಾಲವನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಹಣ ಮತ್ತು ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಈಡೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮನವೊಲಿಸಲು, ಲಂಚ ನೀಡಲು ಅಥವಾ ಬೆದರಿಕೆ ಹಾಕಲು, ಸಾಧ್ಯವಿತ್ತು. ಇದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದುದು ಪುರುಷರ ಸಂಪರ್ಕ ಜಾಲದ ಮೂಲಕ. ಮಹಿಳೆಯರನ್ನು ಇವುಗಳಿಂದ ದೂರವೇ ಇಟ್ಟಿರುವುದು ಎದ್ದು ತೋರುತ್ತಿತ್ತು. ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಹಾಗೂ

ಗೌರವದಲ್ಲದ ಶ್ರೇಣೀಕರಣ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿತ್ತು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನವು ವಿಭಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದು, ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಗುಂಪಿಗೋಸ್ಕರ ಮಾತ್ರ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೇ ಹೊರತು ಸಂವಿಧಾನದಲ್ಲೇ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಒಳಿತಿಗಾಗಿ ಅಲ್ಲ. ಯಾವುದೇ ಪಂಚಾಯತಿಗೆ ಅಲ್ಲಿನ ಹಳ್ಳಿಗಳ ರಸ್ತೆ ಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆ ತರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲ ಮೊತ್ತದ ಹಣವು ಬಂದರೆ, ಪಂಚಾಯತಿ ಅಧ್ಯಕ್ಷರ (ಸರಪಂಚ್) ಮನೆಯ ಮುಂದಿರುವ ರಸ್ತೆ ಅಥವಾ ಅವರ ಜಾತಿಯ ಜನರು ವಾಸಿಸುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲೇನ (ಮೊಹಲ್ಲಾ) ರಸ್ತೆಗಳು ಮೊದಲಿಗೆ ದುರಸ್ತಿಯಾಗುತ್ತಿದ್ದವು.

ಈ ಸಾಮಾಜಿಕ ರೀತಿನೀತಿಗಳ ಕುರಿತು ವ್ಯಾಪಕವಾದ ವಿರೋಧ ಹಾಗೂ ಅಸಮಾಧಾನಗಳೂ ಇದ್ದವು. ಸರ್ಕಾರದ ಕುರಿತಾಗಿ ನಂಬಿಕೆಯ ಕೊರತೆ ಮತ್ತು ಸಿನಿಕತೆ (ನಿರಾಶೆ, ಸಂದೇಹ) ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿತ್ತು. ಸಾಮಾಜಿಕ ಶ್ರೇಣೀಕರಣದಲ್ಲೇ ಕೆಳಹಂತದಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ, ಅಂದರೆ ಯುವಜನರು, ಮಹಿಳೆಯರು, ದಲಿತರು, ಆದಿವಾಸಿಗಳು ಹಾಗೂ ಇತರ ಹಿಂದುಳಿದ ವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ (OBCs) ಕೆಳಹಂತದಲ್ಲಿದ್ದವರೇ ನನ್ನ ಬಳಿ ಅತ್ಯಂತ ಉತ್ಕಟವಾಗಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಸಮಾನತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾತನಾಡಿದವರಾಗಿದ್ದರು. ಆದರೂ ನಾವೇನು ಮಾಡಬಹುದಿತ್ತು? ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಜೀವನದ ಕುರಿತಾಗಿ, ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತತ್ವ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಪರ್ಯಾಯ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವೊಂದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ನಿರಾಸಕ್ತಿ ತಳೆದು ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗನುಗುಣವಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವುದೇ ಸುಲಭವಾಗಿತ್ತು.

ಬೆದರಿಕೆ, ನಿರಾಸಕ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪ್ರತೀಕಗಳ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದ ಸ್ಥಳೀಯ ಶ್ರೇಣಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಯಥಾಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಗುತ್ತಿಗೆದಾರರು, ರಾಜಕಾರಣಿಗಳು ಮತ್ತು ಸರ್ಕಾರಿ ಅಧಿಕಾರಿಗಳ ಅಕ್ರಮ ಸಹಯೋಗವನ್ನು ಬಯಸಿ-ಗಳೆಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ ಪತ್ರಕರ್ತರನ್ನು ಧಳಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಸಹಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಹಮತವಿಲ್ಲದ ಯಾವುದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ರಾಜಕೀಯ ವಿರೋಧದ ಸಂಕೇತ ಹಾಗೂ ಇದು ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ಭಂಗ ಉಂಟು ಮಾಡಬಲ್ಲದು ಎಂದು ಪ್ರಬಲವಾಗಿ ನಂಬಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯ ಹೊಂದಿದವರನ್ನು ಒಂದು ಪೀಡೆಯೆಂಬಂತೆ ನೋಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅವರನ್ನು ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮನಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಆಲೋಚಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸ್ಥಳೀಯ ನಗರ ವಾರ್ಡ್‌ನ ಸದಸ್ಯರೊಬ್ಬರನ್ನು ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದೆಂದರೆ, ಇನ್ನು ಅವರು ಅಧಿಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಇರುವ ತನಕ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯಾವುದೇ ಕೆಲಸವೂ ಆಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಮರೆತು-ಬಿಡಬೇಕಿತ್ತು ಎಂದೇ ಅರ್ಥ. ಹಾಗೆ ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲ ಚುನಾಯಿತ-ಗೊಂಡವರು (ಅಪರೂಪಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಅವರು ಮಹಿಳೆಯೂ ಆಗಿರಬಹುದು) ಇನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದವರ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಸ್ತಾವವನ್ನು ಅವು ಎಷ್ಟೇ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಬಡಾಬಂಡಿತವಾಗಿ ವಿರೋಧಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಎಲ್ಲಾ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಉತ್ಸವಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲೂ ಪ್ರಬಲ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗೌರವ ತೋರಿ ತಲೆಬಾಗಲೇಬೇಕಿತ್ತು. ವಿವಿಧ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕಾರ್ಯ-ಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಅವರನ್ನು ಗೌರವಿಸದೇ ಇರುವುದೆಂದರೆ, ಹಾಗೆ ಮಾಡುವವರು ದುರಹಂಕಾರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಅವರನ್ನು ಹದ್ದು-ಬಸ್ತಿನಲ್ಲಡಬೇಕು ಎಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಏಕಲವ್ಯ ತಂಡವು ಅಂತಹ ಬೆಲೆಯನ್ನು ತೆತ್ತಿದೆ. ಪ್ರಬಲ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಪರವಾಗಿಯೇ ಇರುವುದು ಸದಾ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿತ್ತು.

‘ನೀವು ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರರು ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತೀರಿ?’ ಎಂದು ನಾನು ಬಹಳಷ್ಟು ಜನರನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದೆ. ಅವರು ನೀರಿನ ತೊಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಅಥವಾ ಧಾರ್ಮಿಕ ಉತ್ಸವಾಚರಣೆಗಳನ್ನು ಆಯೋಜಿಸಲು ಅಥವಾ ಇನ್ನಾವುದೇ ಇಂತಹ ಸಾಮುದಾಯಿಕ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಏಕೆ ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ನೆರವಾಗುತ್ತಾರೆ? ಬಹುತೇಕ ಎಲ್ಲಾ ಸಂದರ್ಭ-ದಲ್ಲೆಯೂ ಆ ಕಾರ್ಯದ ನೇತೃತ್ವ ವಹಿಸಿದವರನ್ನು ತಾವು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಅಗತ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಅಂತಹವರ ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷ-ದಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಅವರ ಅವಕೃಪೆಗೆ ಒಳಗಾಗುವುದು ತಮಗೆ ಬೇಕಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಅವರ ಉತ್ತರವಾಗಿತ್ತು. ಯಾವುದೇ ಕೆಲಸಗಳಾದರೂ ಅವು ಒಳ್ಳೆಯದಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ ಅವುಗಳನ್ನು ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವುದು ವಿರಳವಾಗಿತ್ತು. ಈ ಕುರಿತು ಹೆಚ್ಚಿನದನ್ನು ಮುಂದೆ ನೋಡೋಣ.

ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೂ, ಸಂವಿಧಾನದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೂ ಇರುವ ವೈರುಧ್ಯ ಎದ್ದು ಕಾಣುವಂತಹದು. ಸಂವಿಧಾನದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಸರ್ಕಾರದ ಚಟುವಟಿಕೆಗಳು ಸಮಾನತೆ, ನ್ಯಾಯ ಮುಂತಾದ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವಂತಹ-ದಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ರಾಜ್ಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ದಲಿತರು ವಾಸಿಸುವ ಬೀದಿಯಲ್ಲಿ ಕೈಪಂಪನ್ನು ಕೂರಿಸಲು ಹಣಕಾಸಿನ ಹಂಚಿಕೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದಾಗಿ ನೀತಿ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ-ಕೊಂಡಿರುವ ವಿಭಿನ್ನ ಪಾತ್ರಧಾರಿಗಳು, ಆ ಹಂಚಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪಾಲನ್ನು ಕಬಳಿಸುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಗತಿ, ಇದು ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲೆಲ್ಲೆಡೆ ನಡೆಯುವಂತಹದ್ದೇ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲೆ ಅವರು ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಏನಾದರೊಂದು ತಡೆಯೊಡ್ಡಿ ಅಥವಾ ಕೆಲಸವು ವಿಳಂಬವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ, ತಮ್ಮ ಜಾತಿಯ ಅಥವಾ ಇನ್ನಿತರ ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ಸಂಪರ್ಕವಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಜಾಲದ ಮುಖಾಂತರ ತಮ್ಮನ್ನು ತಲುಪುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಒಂದು ಕೈಪಂಪನ್ನು ಕೂರಿಸಿ ಮುಗಿಸುವ ಮೊದಲು ಶೇ.20-30ರಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ವಿವಿಧ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಮುರಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಧಾರಣ ಸಂಗತಿಯಾಗಿ-ಬಿಟ್ಟಿತ್ತು.

ಈ ಎರಡು ತರಹದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ನಡುವಿನ ತಿಕ್ಕಾಟವನ್ನು ಹಲವಾರು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದಿತ್ತು. ‘ಏಕಲವ್ಯ’ದ ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪಠ್ಯ-ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ, ಸಂವಿಧಾನದಲ್ಲೇ ಖಾತ್ರಿಪಡಿಸಿದಂತೆ ಸರ್ವರಿಗೂ ಕೊಡ ಮಾಡಿದ ಹಕ್ಕುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಹಾಗೂ ನಾವು ಆಮ್ಮೆ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ಎನ್ನುವುದರ ಕುರಿತು ಅತ್ಯುತ್ತಮದಿಂದ ಕಲಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಸರ್ಕಾರಿ ಶಾಲೆಯ ಶಿಕ್ಷಕರನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದು ಅವರು ಈ ಪಠ್ಯ-ಪುಸ್ತಕಗಳಿಂದ ಗಾಢವಾಗಿ ಪ್ರಭಾವಿತರಾದರು. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು, ‘ಈ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಅವು ಇರುವ ಹಾಗೆಯೇ ನಾವು ಕಲಿಸಿದರೆ, ಮರುದಿನವೇ ಪಂಚಾಯತ್ ಅಧ್ಯಕ್ಷರ (ಸರಪಂಚ್) ಹಿಂಬಾಲಕರು ದೊಣ್ಣೆ ಹಿಡಿದು ಶಾಲೆಗೆ ಬರುತ್ತಾರೆ,’ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕದ ಯಾವಯಾವ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಎದುರಿಸಬೇಕಾಗಿಬರಬಹುದೆಂಬ ನಿರೀಕ್ಷೆಯಿತ್ತೋ ಆ ಭಾಗಗಳ ಕಡೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಗಮನ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಸಮುದಾಯ ಪ್ರೀತಿ

ಸಂವಿಧಾನವು ಕೊಡ ಮಾಡುವ ವೈಚಾರಿಕತೆಯ ಸಮಾನತೆ ಮತ್ತು ನ್ಯಾಯಗಳಂತಹ ವಿಚಾರಗಳು ಹಾಗೂ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಬದುಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸ್ಥಳೀಯ ರೀತಿ-ನೀತಿಗಳ ನಡುವೆ ಅಗಾಧವಾದ ಕಂದಕವಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಬದುಕಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಸ್ಥಳೀಯ ರೀತಿ-ನೀತಿಗಳೆಲ್ಲ ಬೇರೆ ದ್ವನಿಗಳೂ ಇದ್ದವು. ಜನರು ಏಕೆ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸ್ಥಳಗಳೆಲ್ಲ ಹೀಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಅವರು ಯಾರನ್ನು ತೃಪ್ತಿಪಡಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಸುತ್ತಲಿನ ಜನರನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ನನಗೆ (ಸಾಮಾನ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ) ಹಲವಾರು ಅಪವಾದಗಳು ದೊರೆತವು. ಅವರಲ್ಲೊಬ್ಬ ಇತರ ಹಿಂದುಳಿದ ವರ್ಗಕ್ಕೆ (OBC) ಸೇರಿದವನಾಗಿದ್ದ. ಆತ ನರ್ಮದಾ ನದಿಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ (ಫಾಟ್) ಕೆಲಸದ ಮುಂದಾಳತ್ವ ವಹಿಸಿದ್ದ. ಇಲ್ಲ ವಾಸಿಸುವ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮದ ಜನರ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿಯೂ ಈ ನದಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ನರ್ಮದೆ ಎಷ್ಟು ಪವಿತ್ರ ಹಾಗೂ ಪರಿಶುದ್ಧ ಎಂದರೆ ಒಮ್ಮೆ ಅದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಸಾಕು ಮನುಷ್ಯನ ಪಾಪಗಳು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಸ್ಥಳೀಯ ನಂಬಿಕೆಯನ್ನು ಅವರು ಎಷ್ಟು ಬಾರಿ ಬೇಕಾದರೂ ಆನಂದದಿಂದ ಪುನರಾವರ್ತಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಿಜ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ನೀವು ಹೋಗಿ ಗಂಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಯಾದರೂ ಮುಳುಗಬೇಕು ಎಂದು ಅವರು ಹೇಳಲು ಮರೆಯುವುದಿಲ್ಲ.

ನದಿ ದಂಡೆಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದ್ದು. ಇದನ್ನು ಒಂದೋ ಶ್ರೀಮಂತರ ಕೊಡುಗೆಯ ಹಣದಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲಾಗಿದೆ ಅಥವಾ ನಿರ್ಮಾಣ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ವೆಚ್ಚದಲ್ಲಿ ಶೇ.20ರಷ್ಟನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ತಾವು ಎಷ್ಟು ಉದಾತ್ತರು ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವ ರಾಜಕಾರಣಿಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ನಾನು ಯಾವ ಫಾಟ್‌ನ ಕುರಿತು ಬರೆಯಲು ಬಯಸುವೆನೋ ಅದು ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಮಾದಕವ್ಯಸನಿಯಾಗಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಯಾವ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ಬಾರದಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನ ಮುಂದಾಳತ್ವದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅವನು ನನಗೆ ಹೇಳಿದ ಕತೆ ಹೀಗಿದೆ: ನದಿಯ ದಡದ ಮೇಲೆ ಸೀಳೊಂದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಅವನು ಮತ್ತು ಅವನ ಸ್ನೇಹಿತರು ಕುಳಿತು ಮಾದಕವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲಿ ನದಿ ದಡದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಬಂಡೆಗಳು ರಾಶಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದವು. ಒಂದು ದಿನ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಸ್ನಾನಕ್ಕೆಂದು ಬಂದಿದ್ದ ಮೇಲ್ಮಾತಿಯ ಹೆಂಗಸೊಬ್ಬಳ, ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಎದುರಾದ ತಪ್ಪಿಗಾಗಿ ದಲತ ಮಹಿಳೆಯೊಬ್ಬಳು ಬಯ್ಯುಳ ಆ ಅವರು ನೋಡಿದರು. ಬಂಡೆಗಳ ಮೇಲೆ ಕಾಲ್ಕು ನಡೆದು ಬೇರೊಂದು ಜಾಗವನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಳ್ಳಲು ಆ ದಲತ ಮಹಿಳೆ ಕಷ್ಟಪಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅದನ್ನು ನೋಡಿ ಒಂದು ದಿನ ಈ ಮಾದಕವ್ಯಸನಿಗಳು ಬಂಡೆಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಓರಣಗೊಳಿಸಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರು. ಹೀಗೆ ಪ್ರತೀ ದಿನವೂ ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದಷ್ಟನ್ನು ಆಚೀಚೆ ಸರಿಸಿ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಇಡುತ್ತ ಹೋದರು. ನಿಧಾನವಾಗಿ ಅವರ ಕೆಲಸದ ಬಗ್ಗೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತ ಹೋದಂತೆ ಜನರು ನೆರವಿಗೆ ಬರತೊಡಗಿದರು. ಯಾರೋ ಸಿಮೆಂಟನ ಚೀಲವೊಂದನ್ನು ಕೊಟ್ಟರು, ಇನ್ಯಾರೋ ಬಂದು ಅದನ್ನು ಕಲೆಸಿ ಗಾರೆ ಹಾಕಿದರು. ಕೆಲವು ಮುಸ್ಲಿಮರೂ ಜೊತೆಗೂಡಿದರು. ಇವರಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಯಾರಿಗೆ ಯಾವ ಲಾಭವೂ ಸಿಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವರು ಯಾರಿಗೂ ನಷ್ಟವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಫಾಟ್ ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು ಮತ್ತು ಅದರ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡ ಅವರು ಮಾದಕ-ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿದ್ದರು.

ಸಮುದಾಯದ ಒಳತಿನ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಇಲ್ಲ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿತ್ತು. ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯವೊಂದರಿಂದ ಜನ ಪ್ರೇರಿತರಾದರು ಹಾಗೂ ಮತ್ತೆದೇ ಸ್ವಾರ್ಥರಹಿತ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅದನ್ನು ಮುಂದುವರೆಸಲು ಕೈಜೋಡಿಸಿದರು. ಅದೊಂದು ಚಿಕ್ಕ ಸಮುದಾಯವಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ ಈ ಕೆಲಸ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು, ಮತ್ತು ವಿಷಯವು ಒಬ್ಬರಿಂದ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ ಬೇಗ ಹರಡಿತು. ಹಾಗಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಬಂದು ಏನು ನಡೆಯುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ನೋಡಿ ತಿಳಿಯುವಂತಾಗಿತ್ತು. ಈ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಕಾರ್ಯದ ಅಂತರಾಳದಲ್ಲರುವುದು ಅವರು ಹೇಳುವ ಹಾಗೆ ಪ್ರೇಮ. ನದಿಯ ಕುರಿತಾದ ಪ್ರೀತಿ, ಫಾಟ್ ನಿರ್ಮಾಣದ ಬಗ್ಗೆ ಒಲವು ಹಾಗೂ ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದಾಗಿ ತಾವು ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡೆವೆಂದು ಅಲ್ಲಿನ ಕೆಲಸಗಾರರು ಮತ್ತು ದಾನಿಗಳು ಹೇಳಿದರು. ಇದು ಸಂವಿಧಾನವು ಹೇಳುವ ವೈಚಾರಿಕ ಸಮಾನತೆಯಲ್ಲ (rational equality), ಜಾತಿ ಮತ್ತು ವರ್ಗಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿನ ಶ್ರೇಣೀಕೃತ ಬಲದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಅಲ್ಲ. ಸಮುದಾಯ ಪ್ರೀತಿಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ವಿಭಜನೆಗಳ ಇನ್ನೊಂದು ಮಗ್ಗುಲಾಗಿದ್ದು, ನಾವು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಕಲಸಲು ಬಯಸುವ ಪೌರತ್ವದ ಇನ್ನೊಂದೇ ಬಗೆ ಇದೇ ಆಗಿದೆ.

ಉಪಸಂಹಾರ

ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ನಾವು ಕಲಸಲು ಬಯಸುವ ಪೌರತ್ವದ ರೀತಿಯು ನಿರ್ವಾತದೊಂದಿಗೆ ಮಾತನಾಡುವಂತಹದಲ್ಲ. ಮಕ್ಕಳು ಶಾಲೆಗೆ ಬಾಲ ಸ್ನೇಹನ ಹಾಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರು ಅನೇಕ ಎಳೆಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೇಯೆಲ್ಲ ಸಂಕೀರ್ಣ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೊಂದರ ಭಾಗವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಪೌರ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಕುರಿತಂತೆ ಮಕ್ಕಳು ಹೊಂದಿರುವ ಜ್ಞಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಅಲೆಕ್ಸ್ ಎಮ್. ಜಾರ್ಜ್ ಅವರು ಕೈಗೊಂಡ ಅಧ್ಯಯನವು (2004) ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಶಾಲೆಯ ಮಕ್ಕಳು ಮುಂಬರುವ ಚುನಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಹಣಬಲವನ್ನು ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ ಮತ್ತು ಪಂಚಾಯತ್‌ನಲ್ಲಿ ಯಾರು ಎಷ್ಟು ಹಣವನ್ನು ಲಂಚವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದರು ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಿ, ಅವರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿನ ಈ ಮೂರು ಎಳೆಗಳೆಲ್ಲ - ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾದ ಸಮಾನತೆ, ಪಿತೃಪ್ರಧಾನವಾದ ವರ್ಗ ಮತ್ತು ಜಾತಿವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿವಿನ ತಂತ್ರಗಳು, ಅಥವಾ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿನ ಒಳ್ಳೆಯತನದ ಪ್ರೀತಿ - ಯಾವುದನ್ನು ನಾವು ಪೌರತ್ವದ ಮಾದರಿಯೆಂದು ಉತ್ತೇಜಿಸಲು ಬಯಸುತ್ತೇವೆ? ಬೇರೆಯವರು ಬೇರೆ ಆಯ್ಕೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ನಾನು ಸಂವಿಧಾನದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸಲು ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲೂ ಇರುವ ಸ್ವಾರ್ಥರಹಿತ ಒಳ್ಳೆಯತನವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವ ಮತ್ತು ಅದರೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಬೆಳೆಸಲು ಇಷ್ಟಪಡುತ್ತೇನೆ.

ಇದನ್ನು ಹೇಗೆ ಕಲಸಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು ಬೇರೆಯದೇ ಆದ ಮತ್ತು ಒಂದು ದೀರ್ಘಕತೆ. ನಾನಿಲ್ಲ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಬದುಕಿನ ಅನುಭವದ ವಾಸ್ತವಗಳನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಇದನ್ನು ಕಲಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದಷ್ಟೇ ಹೇಳಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತೇನೆ. ನಾವು ಇವುಗಳನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿದರೆ, ತರಗತಿ ಕೊಠಡಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವುದು ಒಂದು, ಅದರಿಂದಾಚೆ ಮಾಡುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ಎಂದು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಹೇಳಬಹುದು. ಬದಲಿಗೆ, ಹೊರಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ನಿಜಕ್ಕೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದು ಏನು ಮತ್ತು ನಾವು ಅವುಗಳ ಕುರಿತು ಏಕೆ ಕಾಳಜಿ ತೋರಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವುದರ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಲೆಗಳೆಲ್ಲ ಮಾತನಾಡಲು ಆರಂಭಿಸಬೇಕು. ಬಹುಪಾಲು

ಶಾಲೆಗಳು ಹಾಗೂ ಪಠ್ಯಪುಸ್ತಕಗಳು ಈ ಕುರಿತು ಮಾತನಾಡಲು ಮುಜುಗರಪಡುತ್ತವೆ ಮತ್ತು ಅದು ಅಪಾಯಕಾರಿ ಕೂಡ ಎಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತವೆ. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ನಾವು ಜಾತಿವಾದ, ವರ್ಗ ಅಸಮಾನತೆ, ಪಿತೃಪ್ರಾಧಾನ್ಯತೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಮಾತನಾಡಲು ಆರಂಭಿಸಿದಾಗ ಸಂವಿಧಾನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಜೊತೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವ ಮಾರ್ಗವೊಂದನ್ನು ನಮಗೆ ಏಕೆ ಕೊಟ್ಟಿದೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು, ಅರಿಯಲು

ಆರಂಭಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶೋಷಣೆ, ದಬ್ಬಾಳಿಕೆಗಳು ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ನಡೆಯುತ್ತವೆ ಎಂಬುದರ ಬಗ್ಗೆ ಶಾಲೆಗಳು ಚರ್ಚೆ ಆರಂಭಿಸಬೇಕಿದೆ. ಅದನ್ನು ಪರಿವರ್ತಿಸುವ ಪ್ರತಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇದು ಪ್ರಥಮ ಹೆಜ್ಜೆ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿವರ್ತನೆಯೊಂದರ ಆರಂಭ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿತ್ತು. ಆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿವರ್ತನೆಯು ಆಗುವಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಶಾಲೆಗಳ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಾಗಿದೆ.

ಪರಾಮರ್ಶನ:

George, Alex M. 2004. *Children's Perception of Sarkar: The Fallacies of Civics Teaching*. Contemporary Education Dialogue 1 (2): 228–57.
 Madan, Amman. 2003. *Old and New Dilemmas in Indian Civic Education*, Economic and Political Weekly 38 (44): 4655–60.
 Madan, Amman. 2005. *Between Love, Domination and Reason: Civic Education and Its 'Others' in Central India*, Contemporary Education Dialogue 2 (2): 170–92.

ಅಮ್ಮನ್ ಮದನ್ ಅವರು ಚಂಡೀಗಢದ ಪಂಜಾಬ್ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಮಾನವಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹಾಗೂ ನವದೆಹಲಿಯ ಜವಾಹರಲಾಲ್ ನೆಹರೂ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾಜಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಅಜೀಂ ಪ್ರೇಮ್‌ಜಿ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಸಮಾನತೆಯ ಮೇಲೆ ಅವರು ಪುಸ್ತಕವೊಂದನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದು, ಅವರ ಇತ್ತೀಚಿನ ಪುಸ್ತಕ, 'ಎಜುಕೇಶನ್ ಎಂಡ್ ಮಾರ್ಕೆಟಿಂಗ್'(ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಆಧುನಿಕತೆ)ಯನ್ನು 'ಏಕಲವ್ಯ' ಸಂಸ್ಥೆಯು ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ. ಅವರನ್ನು amman.madan@apu.edu.in ಮೂಲಕ ಸಂಪರ್ಕಿಸಬಹುದು.

ಅನುವಾದ: ಸಹನಾ ಹೆಗಡೆ | ಪರಿಶೀಲನೆ: ಲತಾ ಕೆ.ಸಿ.